

Information about the author:

Afanasiyeva Natalia, Dr. in Psychology, Professor, Department of Psychology and Sociology (Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics), e-mail: Afanaseva_natali@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3341-1845>

УДК 159.92

DOI: 10.31558/2786-8745.2023.2(3).6

СТАН НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ЗІ СТРЕСОМ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Юрчук Світлана Сергіївна

Анотація. Ця стаття присвячена дослідженню стану невизначеності та його зв'язку зі стресом у підлітковому віці. Складність підліткового періоду в тому, що коли зростання та зміни спричиняють почуття невизначеності та впливають на рівновагу психологічного стану. Дослідження розкривають, що в цей час молоді люди стикається з важливими питаннями та виборами, що формують їх ідентичність та майбутні плани.

Невизначеність, що властива цьому періоду, викликає певний рівень стресу, який може мати серйозні наслідки для фізичного та емоційного здоров'я підлітків. Ці психологічні виклики, супроводжуючи бурхливі зміни в ідентичності, стосунках та майбутніх планах, можуть виникнути з приводу невизначеності щодо самого себе та свого місця у світі.

Ця унікальна складність підліткового періоду утруднює використання стандартних методів аналізу для виявлення зв'язку між невизначеністю та стресом.

Вирішення цієї проблеми передбачає використання комплексного підходу, який поєднує наукові дослідження, психологічні оцінки та емпатію. Розуміння контексту підліткової невизначеності вимагає не лише аналізу даних, але й чутливості до індивідуальних досвідів та унікального емоційного стану кожного підлітка.

Отже, тема зосереджує увагу на глибокому взаємозв'язку між невизначеністю та стресом у підлітковому віці, зокрема психологічному вимірі.

Ключові слова: підліткова криза, соціальний розвиток особистості, стан невизначеності, стрес, подолання стресу, криза розвитку.

Постановка проблеми. У сучасному світі для розвитку особистості створюються, задавалося б, усі умови. Є багато інформаційного контенту, різних за стосунків та передових технологій, що дають змогу отримувати неймовірно велику кількість інформації. На різних етапах онтогенезу особистість проживає різні етапи психосоціального розвитку. Зміни у психіці впливають на розумовий розвиток, на формування рис особистості.

Метою статті є розкриття факторів, які впливають на формування та прояв стану невизначеності у підлітковому віці та його зв'язок зі стресовими факторами.

Виклад основного матеріалу дослід-

ження. Соціальний розвиток особистості полягає у набутті необхідних для життя соціальних якостей та навичок. Одним із важливих, можна сказати, переломних періодів у формуванні особистості, є підлітковий вік. У підлітковому віці молода особа, з одного боку, відчуває внутрішній потенціал і бажання діяти, самостверджуватися та самореалізовуватися, а з іншого боку, стикається з доволі низьким рівнем відповідальності за власні дії, недооцінкою зовнішніх факторів впливу та внутрішніх конструктів особистості. Цей період життя характеризується невизначеністю особистості, недостатнім життєвим досвідом, егоцентризмом, протестами у спілкуванні з дорослими, мінливістю захоплень, прагненням до ризику. Важливим стає спілкування у референтних групах та спілкування з протилежною статтю, набуття нового життєвого досвіду, переоцінка цінностей, зростання самосвідомості та змістового аспекту у спілкуванні, постає питання професійної смовизначеності.

Незважаючи на всі суперечності цього періоду становлення життя молодій людині, важливим є якісний рівень зростання особистості, коли відбувається переоцінка, узгодження та формування власних принципів, переконань та ідеалів. На основі набуття нового досвіду, нових соціальних ролей, розвитку м'яких та твердих навичок відбувається певне структурування особистості, як дорослої людини.

Зміст підліткового періоду розвитку позначається С. Холлом як криза самосвідомості, подолавши яку, людина набуває «почуття індивідуальності» (С. Холл назвав цей період «бура і натиск»).

Найважливішою частиною концепції С. Холла, що здійснила вплив на подальші дослідження, стала думка про перехідність цього етапу розвитку. Саме з цією думкою пов'язані змістовно негативні її характеристики, як-от важковипробуваність, конфліктність, емоційна нестійкість тощо, і нею ж визначаються наступні труднощі виокремлення позитивного змісту розвитку індивіда в підлітковий період. Змістовно позитивні характеристики цього періоду розвитку нахшталт «зростання самосвідомості» (Ж-Ж. Руссо) і «почуття індивідуальності» (С. Холл) були відкинута через труднощі їх емпіричної інтерпретації, і доволі довго зміст розвитку підлітка описувався в термінах, узагальнених у понятті «криза розвитку», що підкреслює негативні аспекти цього віку [1, с. 133].

Отже, завдяки теорії Г. С. Саллівена психологія підліткового віку збагатилася важливою проблемою – генезисом спілкування. І хоча в основі підходу Саллівена – уявлення про природно-причинний розвиток того, що можна адекватно зрозуміти лише в контексті конкретно-історичних форм виховання, важливе значення має сама постановка проблеми спілкування в підлітковий період розвитку [2, с. 67].

Розвиваючи ідеї Ж. Піаже, Л. Колберг поєднав принципи психології розвитку і соціальної психології. Його передусім цікавить генезис моральної свідомості, яка постає не як просте засвоєння зовнішніх правил поведінки, а як процес перетворення і внутрішньої організації тих норм і правил, які пред'являються суспільством. Внаслідок «морального розвитку» складаються внутрішні моральні стандарти [3, с. 142].

Е. Еріксон, розглядаючи «завдання

розвитку», виділяє в житті людини 8 стадій, підкреслюючи, що кожна стадія пов'язана з усіма іншими. Підлітковий вік припадає на 5-у стадію життєвого циклу, завданням якого є досягнення особистісного самовизначення (самототожності, ідентичності самому собі). Якщо дитина на попередніх стадіях досягла позитивних результатів розвитку, то завдання підліткової стадії буде вирішуватися нею в ситуації, не обтяженій несприятливими наслідками. Відповідно те, як буде вирішено завдання самовизначення підліткової стадії, позначиться на всьому подальшому житті індивіда. Якщо, скажімо, у підлітковому віці, індивід не освоїв відносини «керівництво – підпорядкування», то на наступних стадіях він не буде готовий до продуктивної діяльності, а також до ролі батька [4, с. 171]

Курт Левін у своїй теорії описував описував підлітка як маргінальну особистість (у соціології цим терміном позначають особистість, що належить двом культурам). Тобто він уже не має бажання належати до категорії дітей, але і розуміє, що до дорослих він ще не належить. Характерними рисами поведінки маргінальної особистості є емоційна нестійкість і чутливість, сором'язливість і агресивність, емоційна напруженість і конфліктні стосунки з іншими людьми, схильність до крайніх суджень і оцінок. К. Левін висвітлює важливі проблеми підліткового віку, а саме орієнтацію підлітка у світі дорослих, проблему вибору між кількома кутами бачення світу, проблему цінностей, проблему побудови власних планів та цілей. Це ще раз доводить, що питання невизначеності у підлітковому віці постає досить гостро для молоді людини.

Не менш цікавою є теорія Е. Шпрангера, на думку якого розвиток особистості є суто «духовним процесом», на формування якого не впливає ні суспільство, ні фізіологічні зміни на цьому етапі розвитку. Підлітковий період Е. Шпрангер розглядав у межах юнацького віку, який він визначав 13–19 роками у дівчат і 14–22 роками у хлопців. Перша фаза цього віку – власне підліткова – обмежується Е. Шпрангером 14–17 роками. Ця фаза характеризується кризою, пов'язаною з прагненням до звільнення від дитячої залежності. Головними новоутвореннями цього віку за Е. Шпрангером є стадія духовного розвитку, відкриття Я, виникнення рефлексії, усвідомлення своєї індивідуальності. Проте більш детально розкрита ця теорія була Ш. Бюлер, яка виділяє у юнацькому періоді дві фази: негативну та позитивну. Підлітковий етап належить до негативної фази. Її характерні риси – тривожність, дратівливість, агресивність, безцільний бунт, прагнення до самостійності, не підкріплене відповідними фізичними і психічними можливостями. У дівчаток ця фаза починається, за Ш. Бюлер, у 11–13 років. У хлопчиків – у 14–16 років [5, с. 293].

На відміну від теорій психоаналізу, в яких З. Фройд розглядав підлітка та кризу, яку він переживає лише з фактором статевого дозрівання та розвитку сексуальності, теорія Г. С. Саллівена рушійною силою у підлітковому віці вважає не фізіологічні потреби, а соціальні. Він вважав, що на цьому етапі дорослішання для підлітка важливим є саме міжособистісне спілкування, а потребу він вважає інстинктивною.

Ж. Піаже у своїй теорії спирається на інтелектуальний аспект розвитку особистості, а саме на розвиток гіпотети-

ко-дедуктивної форми мислення, що розкриває здатність підлітка до аналізу теоретичних даних та побудови гіпотез. Проте кожна гіпотеза, яка виникає, дає поштовх до її перевірки, перетворення та подальшого прийняття чи неприйняття її у якості внутрішніх норм та правил. Отже, розвиваючи це бачення, Л. Колберг поєднує принцип психології розвитку і соціальної психології. Він розкриває розвиток моральної свідомості, як процес перетворення зовнішніх правил та норм які пропонує суспільство у внутрішніх конструктах особистості.

Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.), породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Інтенсивний статевий розвиток зумовлює виникнення статевого потягу і пов'язані з ним переживання та інтереси [6, с. 97].

Практично усі психологи, які вивчали підлітковий вік, визначали, що характерними ознаками для нього є незрілі способи аналізу своїх можливостей, які супроводжуються злетами та падіннями впевненості у собі, гіперболізацією успіхів та невдач, що породжує то самовпевненість, то вагання та сумніви у собі. Невпевненість та невизначеність можуть призводити до деструктивних форм самовираження – протестів, порушення дисципліни, демонстративної поведінки, мета яких – продемонструвати власну незалежність.

Через ці зміни, що переживає підліток,

імовірність виникнення ситуації невизначеності доволі висока, адже всі попередньо сформовані конструкти особистості піддаються сумніву, аналізу та перевірці у житєвих ситуаціях. До того ж відбувається формування зрілих реакцій на стресову ситуацію.

Аналізуючи наукові дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених щодо невизначеності у підлітковому віці, Р. Халлман трактує невизначеність, як ситуацію подвійності, суперечливості і незв'язності інформації, що надходить. С. Максименко розглядає невизначеність як стан (процес), що виникає в ситуації об'єднання мінливості ознак двох і більше психічних явищ. П. Лушин ситуації невизначеності розглядає як перехідний стан, що спонукає людину переживати позитивні емоції в нових неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрозу, а як такі, що кидають виклик [7, с. 33]. А. Гусева вбачає в ситуаціях невизначеності резерв різноманітних шляхів розвитку особистості та становлення нової ідентичності [8, с. 117].

Невизначеність – це стан психологічного дискомфорту, коли людина відчуває невпевненість щодо своїх стосунків, цілей, особистості чи свого майбутнього. У підлітковому віці, коли відбуваються значні біологічні, психологічні та соціальні зміни, невизначеність може бути особливо вираженою.

Поняття невизначеності досліджувалося та використовувалося у різних сферах наукової діяльності. Воно розглядалося античними філософами та сучасними науковцями у сферах біології, психології та інших науках.

У психології поняття невизначеності було проаналізовано R. W. Norton та

ін., механізм подолання невизначеності вивчався Р. Foxman, Н. А. Коваль. Невизначеність часто тлумачать як відкрите завдання, в якому людина, що його виконує, не знає усієї сукупності чинників та повинна навести декілька гіпотез і тільки потім аналізувати, які з них є найбільш результативними [9, с. 70].

Зазвичай невизначеність розглядається як розуміння того, що наші переконання, ідеї, бачення світу не можуть спрогнозувати певних подій, які можуть статися у нашому середовищі. А оскільки у поведінкових науках невизначеність характеризується у межах сфери прийняття рішень та стосується труднощів передбачення подій, які є результатом вчинків особистості, М. W. Kramer виділив 2 фактори, які впливають на поведінку людей в ситуації невизначеності: перший – людина не сприймає невизначеність у кожній ситуації (прогнозовані ситуації чи ті, що легко розуміються, можуть мати для неї низький рівень невизначеності); другий – людина відрізняється за ступенем толерантності до невизначеності (специфічна ситуація може бути нестерпною невизначеністю для однієї людини, водночас інша не надає ситуації жодного значення) [10, с. 165].

На противагу позитивній стороні невизначеності, яка є можливістю особистісного зростання та нових досягнень, є інша сторона – негативний вплив на психоемоційний стан підлітків. Невпевненість може спричинити внутрішній конфлікт, труднощі у стосунках з однолітками, навіть занизити самооцінку та спричинити депресію. Почуття незахищеності також може вплинути на освіту, вибір кар'єри та соціальний статус.

Вчені, які вивчали стан невизначеності в підлітковому віці, значно пропрацювали цю проблему. Джеймс Марсія, зокрема, розробив концепцію ідентичності, яка зосереджена на внутрішньому пошуку та розвитку ідентичності з огляду на кризу, яка виникає в підлітковому віці.

Робота У. М. Штаудінгер: зосереджена на розвитку особистості протягом життя. Вона аналізує вплив невизначеності на різні етапи розвитку, зокрема на підлітковий вік, і вказує на можливість позитивного впливу цього стану на ріст і самореалізацію.

Робота Е. Марлоу сфокусована на впливові статусу невизначеності на психологічний стан підлітків і їх довгострокову адаптацію. Вона підкреслює, що невизначеність може мати різні наслідки залежно від того, як підліток реагує на цей стан.

Відчуття невизначеності може провокувати стресові стани, залежно від умов, у яких перебуває підліток, та сили факторів, які на нього впливають. Психологічний стрес, на думку канадського вченого Г. Сельє, обумовлений емоційними перенавантаженнями, які супроводжують життєдіяльність сучасної людини. Саме теорія Г. Сельє, який дав адреналіну другу назву – «гормон стресу», стала поштовхом для виникнення нових концепцій, теорій та моделей про стрес. У своїх дослідженнях вчений виділяв два види стресу: фізіологічний (захворювання організму) та психологічний (характеризується становищем у соціумі, відносинами між людьми певною задоволеністю або незадоволеністю).

Стрес – один з емоційних станів організму, що виникає в напружених обставинах. Установлено, що в цих умо-

вах у людини спостерігаються помилки в розподілі та переключенні уваги, порушення в перебігу пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, мислення), розладнання рухів, неадекватність емоційних реакцій. Виникає дезорганізація і гальмування всієї діяльності особистості, лише міцно сформовані навички і сталі звички можуть залишатися незмінними [11, с. 191].

З-поміж сучасних теорій стресу з урахуванням дослідження стану невизначеності найефективніше працює когнітивний напрям, оскільки саме розвиток когнітивних здібностей у підлітковому віці призводить до поглибленого аналізу і рефлексії навколишнього світу, сумнівів у власних переконаннях, цінностях та життєвих поглядах.

Саме Р. Лазурс – основоположник когнітивної теорії стресу, основою якої є положення про роль суб'єктивної пізнавальної оцінки загрози несприятливої дії і своєї можливості подолання стресу. Водночас загроза розглядається, як стан очікування суб'єктом шкідливого небажаного впливу зовнішніх умов і стимулів. Вагоме значення має когнітивна оцінка, яка обумовлює взаємодію особових чинників індивіда з тими стимулами середовища, з якими він стикається.

Когнітивна теорія стресу ґрунтується на положеннях про провідну роль у розвитку стресу:

- психічного відображення процесів і явищ навколишньої дійсності і їх суб'єктивної оцінки;
- пізнавальних процесів перетворення інформації з урахуванням значимості, інтенсивності і невизначеності подій;
- індивідуальних відмінностей реалізації цих процесів і оцінки суб'єктивної небезпеки, шкідливості стимулів, міри їх загрози.

Когнітивна теорія стресу стверджує, що взаємодія людини і середовища в певних адаптаційних умовах постійно піддаються зміні. Для того, щоб взаємозв'язок між змінними був стресовим, має бути зацікавленість, висока мотивація в досягненні результатів. Та останній чинник стресу виникає тоді, коли людина оцінила, що зовнішні і внутрішні вимоги викликають непосильну напругу, значно більшу ніж внутрішній ресурс людини.

Саме тому розглядати стрес та стан невизначеності потрібно, як динамічний процес, оскільки психічний стан людини змінюється залежно від внутрішніх та зовнішніх умов у бік найоптимальнішого варіанта для виходу зі стресової ситуації. А у підлітковому віці, коли є так багато змін у різних сферах життя, ці стани переживаються неабияк гостро.

Оскільки когнітивна наука за потреби передбачає моделювання людського, тваринного або штучного процесу мислення, вивчає та моделює різноманітні явища, пов'язані з мисленням (інтелект, мова, сприйняття, пам'ять, увага, міркування, емоції та навіть свідомість), для зниження рівня стресу та виходу із ситуації невизначеності пропонуємо використовувати когнітивний підхід у роботі з підлітками. А саме пропонуємо такий алгоритм дій:

- зняття стресу шляхом використання вправ на заземлення;
- активізацію спогаду або проблеми, яка турбує (обговорення або, якщо підлітку важко говорити, він може почати малювати, чи використати метафоричні картки);
- встановлення ситуації невизначеності, яка призвела до виникнення стресового стану;

- визначення рівня емоційної напруги (вправа «Термометр»);

- робота із оцінки емоційного стану підлітка після завершення занять.

У розробку тренінгових, індивідуальних занять, бесід та просвітницьких заходів за потреби варто включити техніки на заземлення, знаходження безпечного місця, зміни слухових, смакових та нюхових подразників, релаксаційні техніки на зняття фізичної напруги.

Висновки. Дослідження стану невизначеності в підлітковому віці не тільки поглиблюють розуміння психологічних і соціальних аспектів цього періоду, а й дають можливість розробки практичних рекомендацій щодо підтримки підлітків у процесі формування особистості. Дослідження з різних галузей психології та соціології сприяють поглибленому розумінню та підтримці підлітків у найважчий період їх розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи: монографія. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
2. Краєва О. А. Подолання кризи ідентичності в підлітковому віці: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. 218 с.
3. Токарева Н. М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору: монографія. Кривий Ріг, 2015. 446 с.
4. Савчин М. В., Васмленко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Академвидавництво, 2005. 202с.
5. Лушин П. В. Невизначеність і типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги. Психологічне консуль-

тування і психотерапія. Вип.1. 2016. С. 33–40.

6. Гусєв А. І. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості: дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2009. 233 с.

7. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Проблеми сучасної психології. 2015. № 27. С. 70–81

8. Клименко І. В. Толерантність до невизначеності як фактор адаптації курсантів – майбутніх правоохоронців, які навчаються в рамках психологічного супроводу. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Т. 2. Вип. 4. С. 164–168.

9. Короткий психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа, 1976. 191 с.

REFERENCES

2. Bulakh, I. S. Psykholohiia osobystisnoho zrostantia pidlitkiv: realii ta perspektyvy: monohrafiia. Vinnytsia, TOV «Nilan-LTD».
4. Kraieva, O. A. (2018). Podolannia kryzy identychnosti v pidlitkovomu vitsi: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S.
5. Tokareva, N. M. (2015). Modeliuvannia osobystisnykh konstruktiv pidlitkiv u vymirakh osvitnoho prostoru: monohrafiia. Kryvyi Rih.
6. Savchyn, M. V., Vasmlenko, L. P. (2005). Vikova psykholohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. Akademydavnytstvo.
7. Lushyn, P. V. (2016). Nevyznachenist i typu stavlennia do nei: sytuatsiia

психологічної допомоги. Психологічне консультування і психотерапія. 1, pp.33-40.

8. Husiev, A. I. (2009). Tolerantnist do nevyznachenosti yak chynnyk rozvytku identychnosti osobystosti : dys... kand. psykhol. nauk : 19.00.07. Kyiv.

9. Briukhovetska, O. V. (2015). Psykholohichni osoblyvosti tolerantnosti do nevyznachenosti v upravlinskii diialnosti yak odniiei zi skladovykh profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Problemy suchasnoi psykholohii, 27.

10. Klymenko, I. V. (2017). Tolerantnist do nevyznachenosti yak faktor adaptatsii kursantiv – maibutnikh pravookhorontsiv, yak navchaitsia v ramkakh psykholohichnoho suprovodu. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu, 2, 4, 164–168.

11. Korotkyi psykholohichniy slovnyk / V. I. Voitko red. (1976). K.: Vyshcha shkola.

THE STATE OF UNCERTAINTY AND ITS RELATIONSHIP WITH STRESS IN ADOLESCENCE

Svitlana Yurchuk

Abstract. *This article is devoted to the study of the state of uncertainty and its relationship with stress in adolescence. The complexity of adolescence, when growth and change cause feelings of uncertainty and affect the balance of the psychological state. Research reveals that at this time, young people are faced with important questions and choices that shape their identity and future plans.*

The uncertainty inherent in this period causes a certain level of stress, which can have serious consequences for the physical and emotional health of adolescents. These psychological challenges, accompanying rapid changes in identity, relationships, and future plans, can arise from uncertainty about oneself and one's place in the world.

This unique complexity of adolescence makes it difficult to use standard analytical methods to detect the relationship between uncertainty and stress.

Solving of this problem involves using a comprehensive approach that combines scientific research, psychological assessments and empathy. The understanding of the context of adolescent uncertainty requires not only data analysis, but also sensitivity to the individual experiences and unique emotional state of each adolescent.

Therefore, the topic focuses attention on the deep relationship between uncertainty and stress in adolescence, in particular on their psychological dimension.

Keywords: *adolescent crisis, social development of personality, state of uncertainty, stress, overcoming of stress, crisis development.*

Відомості про автора:

Юрчук Світлана Сергіївна, практичний психолог Вищого професійного училища № 41 м.Тульчина, аспірант кафедри психології та соціальної роботи (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна), e-mail: lanaks90@gmail.com

Information about the authors:

Yurchuk Svitlana, practical psychologist of the Higher Vocational School No. 41, Tulchyn, graduate student of the Department of Psychology and Social Work (Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine), e-mail: lanaks90@gmail.com

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МЕДИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я

УДК 159.9:723

DOI: 10.31558/2786-8745.2023.2(3).7

СТАТЕВО-ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЕГОЦЕНТРИЧНИХ ПРОЯВІВ В ОСІБ ІЗ СОМАТИЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Катерина Васюк

Анотація. У статті проаналізована проблема егоцентризму в контексті сучасної психології та філософії. Розглянуті підходи до трактування егоцентризму як когнітивного та емоційного явища. Встановлено, що егоцентризм у різних його формах може виступати захисним механізмом особистості, особливо в кризові періоди життя. Доведено, що особи, які мають соматичні захворювання, частіше проявляють афективні форми егоцентризму.

Ключові слова: егоцентризм, кризовий період, сфокусованість на собі, соматичне захворювання.

Постановка проблеми. Проблема центрації, сфокусованості людини на собі, своєму Его цікавила людство і науку ще з давніх часів. По суті, відповідь на питання про зміст Его давав ключ до відкриття природи людини і способів впливу на неї. Це питання стало фундаментальним у філософії, етиці, психології, релігії. Перші спроби розкрити сутність людського Его і причини нерозуміння людьми один одного, формування тих чи інших установок відбулися в античній філософії.

Питання про природу егоцентризму в багатьох аспектах поєднане з питанням співвідношення, взаємодії особистості і соціуму, індивідуального і колективного. Як підкреслював І. С. Кон [2], проблема Его не тільки наукова, а й особиста, що

створює сприятливі умови для прояву наукового егоцентризму.

Відштовхуючись від аналізу філософських підходів у дослідженні проблем егоцентризму, можна сказати, що однозначного розуміння поняття егоцентризму не існує, як не було і власне терміна «егоцентризм». Автори описують лише явище, яке за змістом підходить до семантики цього поняття. Але протягом всього часу дослідження не було єдності в розумінні структури і етимології цього явища і його ролі в розвитку особистості. Виділялися як позитивні, так і негативні функції егоцентризму і явищ, які його супроводжують. Також неясним було питання про чинники, які сприяють виникненню і прояву егоцентризму в по-